

BOOK REVIEWS

COMPTES RENDUS

RECENZII

Mihaela Ursa (2022). *Indisciplina ficțiunii: viața de după carte a literaturii*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 311 p.

CĂTĂLIN CONSTANTINESCU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
catalin.m.constantinescu@gmail.com

Cel mai recent volum semnat de Mihaela Ursa confirmă așteptările, fiind un discurs articulat și atent la provocările actuale în contextul mai larg al răspândirii, receptării și înțelegerii literaturii, autoarea mărturisind în *Introducere*: „Am scris cartea de față în decursul mai multor ani, motivată de efortul meu de cititoare, profesoară, om de litere, de a înțelege raporturile lumii de astăzi cu literatura, mai ales cu ficțiunea literară. Momentelor de deznădejde cu privire la puterea literaturii și a profesorilor de literatură de a mai participa în mod relevant la construcția de sine a indivizilor, dar și la imaginarea colectivă, comunitară, a locului nostru în lume, am încercat să le opun o evaluare lucidă a situației și un proiect rațional. După evocarea critică a metanarațiunilor pe care s-a bazat nefericitul literaturocentrism care a dat formă existenței noastre individuale și publice până la finalul secolului trecut am compus un argument transmedial” (11).

Apusul literaturocentrismului invocat aici este atestat astăzi chiar și din punct de vedere statistic, după cum o demonstrează cifrele Eurostat citate de autoare pentru a radiografia peisajul actual dominat de tehnologii digitale și lecturi trans- și multimediale: peste tot în Europa se înregistrează cifre în scădere ale cititorilor de literatură (în România anulului 2011 doar 29,6% declarând că au citit cel puțin o carte în ultimele 12 luni, în timp ce doar pentru 6,2% cititul reprezintă principala preocupare recreațională). În aceste condiții, întrebarea relevantă poate suna astfel: „este oare posibilă reorientarea transformărilor epistemice actuale,

negative din punctul de vedere al culturii literare, pentru a revitaliza conținuturi prețioase?” (46). *Indisciplina ficțiunii* reprezintă posibilul răspuns teoretico-metodologic, sprijinindu-se (și) pe studii de caz alese din canon: Miguel de Cervantes, William Shakespeare, Jane Austen.

De mare importanță este evidențierea contextului epocii: percepția asupra (și ignorarea, adăugăm noi) beneficiilor lecturii s-a modificat, iar această modificare „nu va afecta numai lumea celor care nu (mai) citesc, ci întreaga lume” (47). Trăim în epoca nativilor digitali, cu alte obișnuințe de consum, iar științele umane ar trebui să profite de apetența acestora pentru noile tehnologii și să remodeleze

pașiunea pentru ficțiunea literară într-o altă formă: „Explorez aici posibilitatea ca implicarea în jocul video sau vizionarea adaptării cinematografice înaintea lecturii cărții să fie –mai ales pentru nativii digitali – tocmai declicul perfect al motivației pentru lectura literară, dar și un catalizator al intensificării interesului pentru literatura clasică (în sens larg)” (49).

În acest scop, pot fi utilizate teoriile ale inter- și transmedialității cu scopul de a refuncționaliza relația veche dintre cărțile clasice și adaptările lor vizuale și interactive, studiile literare putând depăși limitele monomediale: „În locul relației competitive dintre obiecte analoge (cartea, filmul, romanul grafic, jocul etc.), propun o abordare remedială, în care aceleași artefacte coexistă și contribuie activ unul la receptarea celuilalt și în care devine de aceea obligatoriu să fie studiate ca sisteme sau micro-rețele”(50). Narațiunea și ficțiunea urmează să fie parcurse sau consumate într-un mod integrativ și relațional care să nu nege importanța specificului fiecărui mediu (literar, cinematografic, *videogame*) și nici nu le ierarhizează.

Un bun exemplu îl constituie, chiar dacă nu poate fi numit „clasic”, romanul *Frankenstein* de Mary Shelley poate provoca o cercetare transmedială (cum este proiectul lui Bob Beard, *Frankenstein200*) căci, așa cum observă Mihaela Ursa, „cultura transmedialității stă sub metafora monstrului creat de Victor Frankenstein” (269) – pornind de la fragmente de practici care au funcționat organic în mediile lor până la destructurarea lor.

Contextul la care facem mereu referire și în care are loc o necesară reconsiderare metacritică a conceptelor și metodelor este cel al unei noi paradigme cognitive, aflată în construcție de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI având drept consecință schimbarea definitivă a dinamicii „consumului” de narațiune. În prezent

asistăm la o destructurare a modelului disciplinar al cunoașterii, când la nivelul studiilor literare cercetările sunt marcate de hiper-științificitate (studiile cantitative se găsesc la tot pasul) sau, la polul opus, de dorința de reorientare către zone de graniță (transtextualul, transnaționalul, transmedialul), titlul și direcția implicită volumului de față sunt asumate din start în raport cu potențialele riposte și poziționări polemice, și se datorează înțelegerii literaturii comparate drept „indisciplină”, pe urmele lui David Ferris, în sensul „apetenței sale structurale pentru ceea ce i-a asigurat rezistența istorică și marea plasticitate adaptativă, respectiv pentru un anumit principiu de destructurare și chestionare aplicat oricăror repere fixe” (13).

În analiza comparată și transmedială pe care o propune Mihaela Ursa este obligatorie rama naratologică, în care lumea narativă este definită pornind de la termenul propus de Mary-Laure Ryan: *storyworld* – concept care acoperă atât narațiunile ficționale (poveștile care creează propriile lumi imaginare), cât și pe cele factuale (poveștile considerate adevărate despre lumea reală). În plus, naratologia contemporană înglobează și alte tipuri de medii decât cel textual, motiv pentru care se impune să acordăm atenție și conținuturilor extra-literare. În consecință, se dovedește că autoarea nu este o adeptă necondiționată a modelor efemere și nici a unei atitudini de favorizare a autonomiei literarului. Mai degrabă este atentă la contextul intermedial în care literatura este supusă unor multiple provocări: „Scopul cărții de față este analiza hibridizării inter- și transmediale a textului literar, dar teza ei este că aceste hibridizări lucrează în favoarea literaturii, revitalizând interesul pentru lectura de tip literar. Cu alte cuvinte, perspectiva mea nu este [...] cea a cercetătorului intermedial, ci a celui literar, care privește cu interes *dincolo de reduta literarului*. De altfel, observația se poate extinde la toate câmpurile

AIC

monomediale, care ar avea de câștigat de pe urma atenției la transmedialitate” (20).

Volumul Mihaelei Ursa reprezintă o confirmare cât se poate de clară a unei ipoteze de lucru întemeiată și deopotrivă fructuoasă: dat fiind faptul că în interpretarea literară a existat dintotdeauna o comunicare între mai multe câmpuri disciplinare ca istoria ideilor, sociologia, istoria literară sau mitologia, putem să admitem – și trebuie să o facem! – că studiul literaturilor nu poate fi niciodată monomedial. Mai ales în „epoca postliterară”, când, la sugestia lui David Damrosch, una dintre cele mai bune șanse de a extinde studiile literare rămâne „exploatarea mobilității *world literature*”, căci de aici încep reconfigurările transmediale.